Van den vos REYNAERDE

VOORGESTELDE GENESIS.

Professor Dr. Gaston Joseph PEETERS
Doctor in de Germaanse Filologie en Bachelor in de Thomistische Filosofie
Katholieke Universiteit Leuven, België

Transcriptie door Luc Gaston PEETERS

© Copyright in all countries.
ISBN number: 9789403950198
Cover Image generated by ChatGPT.com © 1 oct 2026, 08-48-52

Voorwoord

Zoals de ingewijden weten verstaat men onder “De Reynaert”, om te beginnen, twee werken: Van den vos Reynaerde (afkorting VdvR of R I) en het latere, meer satirische Reynaerts Historie (afkorting R II).

Vroegere Reynaert-kenners onderscheiden in R I nogmaals twee delen R I-A en R I-B, gemaakt door Aernout en Willem. Van R I zijn ons enkele handschriften (of hs.) en fragmenten gebleven. Tot nog toe werd hs.A, ook Comburgse handschrift genoemd, voor het beste aangezien. “Het beste” betekent natuurlijk niet het totaal betrouwbare want ook in dat handschrift werd er “gefoefeld”. Om kort te gaan:
de Reynaert-studie is een veld vol wolfijzers en schietgeweren.

Wie eerst R I-A bestudeert, en daarna R I-B, stelt vast hoe beide verschillen.
Wie die verschillen aan het licht wil brengen, moet, na de massa’s Reynaerts-studies, heel wat rechtzetten. Daarom vormen de volgende bladzijden, hoe talrijk ook, slechts een begin. Het gaat hier om een omzeggens loutere numerieke ontleding van R I. Aangezien getallen moeilijk door literair gevormden verteerd worden, voeg ik er voor deze laatsten toch wat toespijs aan toe.

Mijn numerieke ontleding toont aan dat R I-B op een andere manier dan R I-A opgebouwd werd:
het verhaal in (het grootste gedeelte van) R I-A is zowel numeriek-als logisch symmetrisch opgebouwd, en dat zowel in zijn onderdelen als in zijn geheel.
In R I-B kan men een numeriek-symmetrische bouw ontdekken, maar daar beantwoordt geen logisch-symmetrische uitwerking aan.
Dat verschil, is er één onder de vele.
Het wijst, samen met de andere, op een tweede schrijver.
Aangezien R I-B een ander doel nastreeft dan R I-A, blijkbaar, omwille van een verschillende achtergrond, naar een andere tijd, en plaats verwijst, andere spelers naar voren brengt, antropomorfisme dieren van R I-A, eerder zoomorfische menselijke personen laat handelen, moet men beide delen in Van den vos Reynaerde wel onderscheiden, juist zoals men het doet met R I en R II.

R I-A kende een eigen omzeggens zuiver Frankische bestaan. Het werd vaak voorgedragen op een bepaald ogenblik. Veel later maakte een Vlaamse dichter die ook enkele Branches van Roman de Renart had gehoord, er een numerieke compositie van, waar hij niet genoeg stof had, vulde hij de leemtes met korte samenvattingen van delen uit aan Roman de Renart. Deze leemtes kunnen vaak niet begrepen worden tenzij de Roman de Renart te raadplegen bijvoorbeeld de korte anekdote over “de worst”, “Roeneel/relikwie”, Ysegrim die met zijn staart vist, enzovoorts.
De opgevulde leemtes verklaren echter de zin van het oude verhaal niet. Integendeel ze vormen er een stofwolk over! R I-B berust er ook op een oude Frank bron, maar hangt er los aan R I-A vast. Het is helemaal anders gericht.

Ik ben dus de mening toegedaan dat de Roman de Renart, te weten Branches I, II, Va, eerder dan grote voorbeelden van Van den vos Reynaerde te zijn, ze er zich erg inspireerde dit wil zeggen zich ofwel aan het Dietse werk, ofwel aan de verloren gegane bron ervan. Ik geloof eveneens dat de “eerste Biecht” (namelijk in R I-A)

het werk is van de schrijver van R I-B: de numerieke analyse wijst daarop.
Op een bepaald ogenblik kwam die Biecht in R I-A nog niet voor, tenminste niet in de lange vorm die we ervan kennen.
Branche I, Li Plaid van de Roman de Renart kon die daarom ook niet navolgen, en, bevat bijgevolg ook maar een korte Biecht.

Deze hypothese vraagt er dan eveneens naar een poging te ondernemen om de groei van R I-A vanaf losse verhalen- zoals de Franse branches- tot een samenhangend geheel te onderzoeken.
Daarom heet mijn studie "Genese van Van den vos Reynaerde".

R I-A ontstond, volgens mijn mening, niet in het Vlaanderen van nu, zeker niet in het Land van Waas, maar mogelijk gedeeltelijk in het door de Vlaamse graven begeerde, en voor een korte tijd bezeten vruchtbare Land van Vermand waar Schelde en Somme hun loop beginnen. In R I-A wordt alleen het Vlaamse toponiem Gent (toen evenzeer bekend als Rome, Keulen en Parijs) vermeld. R I-B stapelt de topinemen op betreffende de toen afgelegen, omzeggens ontoegankelijke streek in en om het land van Waas.
Waarom?
De auteur van R I-B wilde zijn werk, een vervolgverhaal op R I-A, waarvan het verschilde als citrien van amethist, verkocht krijgen aan een Vlaamse dame.
Om haar plezier te doen, voegde hij er een "Opdracht" (vv.11-40) aan toe, met een paar gemeenplaatsen over hoofsheid, en gaf, in R I-B, zijn werk de hoofdrol aan de Koningin tot wier politieke hoogte hij Reynaert verhief, de zoon van een "Maker van Koningen"!
Wie had ooit aan zo'n "Reynaert" in R I-A kunnen denken, … een "Reynaert", die, per kar, z'n eigen goud en zilver zou vervoeren, en met valsemunters in betrekking staan, die eveneens brieven zou schrijven, schoenen en handschoenen aantrekken, sjerp en palster dragen, in de ban van de paus zijn en naar Rome en het Heilig Land gaan!

R I-A kende een eigen omzeggens zuiver Frankische bestaan. Het werd vaak voorgedragen op een bepaald ogenblik. Veel later maakte een Vlaamse dichter die ook enkele Branches van Roman de Renart had gehoord, er een numerieke compositie van, waar hij niet genoeg stof had, vulde hij de leemtes met korte samenvattingen van delen uit aan Roman de Renart. Deze leemtes kunnen vaak niet begrepen worden tenzij de Roman de Renart te raadplegen bijvoorbeeld de korte anekdote over "de worst", "Roeneel/relikwie", Ysegrim die met zijn staart vist, enzovoorts. De opgevulde leemtes verklaren echter de zin van het oude verhaal niet. Integendeel ze vormen er een stofwolk over! R I-B berust er ook op een oude Frank bron, maar hangt er los aan R I-A vast. Het is helemaal anders gericht.

Indien men in de Roman de la Rose scherp de twee auteurs ervan onderscheid, indien men Rubens en Snijders uiteen houdt, wanneer men zelfs in de Bijbel spreekt van authentieke en apocriefe werken, om welke reden houdt men vast aan de éne Van den vos Reynaerde wanneer er twee- in de Middeleeuwen- erg verschillende auteurs aan het werk waren en van elkaar verschillende werken betreffende een, eenzelfde naamdragend personage schreven? Wetenschap houdt het bij feiten en mengt zich niet met politiek, economie, godsdienst noch wijsbegeerte. Wetenschap houdt zich alleen bezig met feiten die ze volgens een objectieve maatstaf ordent zodat er blijkbaar voor de hand liggende besluiten uit geboren worden.
Moge ze mijn stut en steun zijn in de reis zoveel eeuwen terug.

Si quis habet fundare domum, non currit ad actum
impetuosa manus: intrinseca linea cordis
praemittitur opus, seriemque sub ordine certo
interior praescribit homo, totumque figurat
ante manus cordis quam corporis; et status eius
est prius archetypus quam sensibilis. Ipsa poesia
spectet in hoc speculo quae lex sit danda poetis.
Non manus ad calamum praecepta, non lingua sit ardens
ad verbum: neutram manubus committe regendam
fortunae: sed mens discreta praembula facti,
ut melius fortunet opus, suspendat earum
officium, tractetque diu de themate secum.
Circinus interior mentis praecircinet omne
materiae spatium. Certus praelimitet ordo
unde praearripiat cursum stylus, aut ubi Gades
figat. Opus totum prudens in pectoris arcam
contrahe, sitque prius in pectore quam sit in ore.
Mentis in arcane cum rem digesserit ordo,
materiam verbis veniat vestire poesis.

Godefridus a Vinosavlo, Poetria Nova (carca 1210).

Inhoudstafel Bladzijden

Voorwoord 2
Inhoudstafel 5
Bibliografie 7
Over de auteur 8
Inleiding 9
Afkortingen 10

1. Symmetrie en Verhouding 11

2. Omschrijving van de gebruikte methode 15

3. Handschriften en gerubriceerde aanvangskapitalen 20
Illustratie: Van den vos Reynaerde:
Het Comburgse handschrift: Facsimile. 22
Illustratie: Diplomatische transcriptie V. Uyttersprot 23

4. Getallen die de hoofddelen van VdvR bepalen 24

Excursus I: Dubbelgangers 31

a. RR, II, Va I tegenover VdvR 34
b. Estoire, “avonture”, “vijte”, en vijf, zes auteurs 38
c. Placitum, plet, mallum, maal 40
d. Het ding van Reynaerde en van Cantecleer 42
e. Cort, palès, sale, meson en Hof 46
f. Soendinc 50
g. “Gerechtelijke” waarheid als in het Evangelie 51
h. Slimheid 53
i. Dubbelgangers in R I-B 56
j. Brieven. Runen? Geheime waarheid 57
k. Andere dubbelgangers 59
l. Reynaert’s woonst. Kasteel.Burcht. Huis. Hol. 60
m. Malpertuis, Maupertuis, “Manpertuus” 65
Besluit van de Excursus 70

5. Een evenwichtige verdeling van VdvR in R I-A en RI-B 72

6. Een oudere, kortere biecht, of zelfs “geen biecht” 76

7. De Overgang 88

8. Middelpunten 92

a. Middelpunt van VdvR met Biecht en Bekoring 92
b. Middelpunt van VdvR zonder Biecht en Bekoring 93
c. Middelpunt van R I-A zonder Biecht en Bekoring 94

9. Het avontuur van Brunn 95

Excursus II: Middelnederlandse chronogrammen 100

10. Tybert's Belevenis 108

11. De Biecht of "Hoe Reynaert Ysegrim aanrandde" 111

a. Het "grote kader" van de "eerste Biecht" 113
b. Het enge kader van de "eerste Biecht", namelijk de "eigenlijke Biecht" 117

12. Inlassing van de Biecht in R I-A 123

a. "R I-A zonder Biecht" 124
b. "R I-A met Biecht" = R I-A 129
1°. Redevoeringen 137
2°. Avonturen en Kern 140

13. De "Overgang" tussen R I-A en R I-B 150

14. Reynaert I-B 153

a. 'n Andere verteller 153
b. Het Moordplan 157
c. De uitwerking 160
d. Het parallelisme Van R I-B 161
Deel I, 459 vv. : De geplande Koningsmoord 163
Deel II, 512 vv.: Koop en Kostprijs 167
1°. 251 vv. Overhandig van de Schat 169
2°. 9 vv. Kern 170
3°. 252 vv. R. uitgerust met de krijgskledij van zijn vijanden wordt plechtig uitgeleid door Het hele Hof 170
Deel III, 459 vv. : Laus Stultitiae 172

Algemeen Besluit 176-177

Annex 1. Beatrijs: Ontleding van het verzenaantal 178
Annex 2. De tekst van hs.A. vergeleken aan die van hss.B' en B en aan een tekst uit RR.I 179
Annex 3. Verschillende voorstellingen van de eerste Biecht in VdvR 186
Annex 4. Berekening van het numerieke schema van VdvR 187
Annex 5. Mijn opeenvolgende verdelingen van VdvR 188
Annex 6. Driehoeksgetallen 189
Annex 7. Enkele publicaties van de zelfde auteur 190

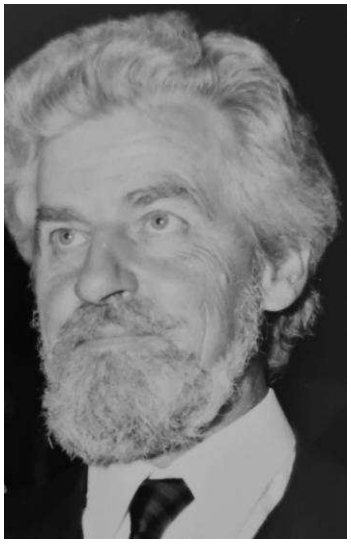
Voetnoten 191-194

Bibliografie:

ASSELBERGHS W. De stijl van Elckerlijc, Zwolle 1968 en in Dietse Warande en Belfort CXIII (1968), 252-271
BOUWMAN A. Th., Reinaert en Renart, Het dierenepos « Van den vos Reynaerde" vergeleken met de Oudfranse "Roman de Renart", Amsterdam 1991
BREWER 's Dictionary of Phrase and Fable, London 1959
CHAUCER G. , Les Contes de Canterbury (The Canterbury Tales) , Introduction par F. Delattre, Trad. & notes par M. Cazamia, Paris 1942
COSTAIN, Below the Salt, London-Glasgow 1957
CURTIUS E.R., Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, Bern 1948
de ROSA P., Vicars of Christ/The Dark Dide of the Papacy, New York 1988
DE PAUW N., Middelnederlandse Gedichten en Fragmenten, II-1, Gent 1892-7
DUCHE J., Histoire de France racontée à Juliette, Paris 1962
DUFOURNET J., Le Roman de Renart, Texte et introduction, Paris 1985, 2 vv.
DURANT W., Histoire de la civilisation, traduction C.Maurey, 31 vv., Lausanne 1963
EGGERS H., Symmetrie und Proportion epischen Erzählens, Stuttgart 1956
JANSSENS J., e.a. Van den vos Reynaerde*, Leuven 1991
NAISSAN F., C. de la France, Paris 1948
MALORY J.J., Le Morte d'Arthur A. reddition by R.Bainer. Introd. By R.Graves, New-York 1962
PECK R.A., Number Symbolism in the Prologue to Chaucer's Parson's Tale, English Studies XLVIII (1967), 205-215
SCHÖNFELD M., Historische Grammatica van het Nederlandse, Zutphen 1947
STUIVELING G., Vakwerk, Twaalf Studies in Literatuur, Zwolle, 1967
TREVELYAN G., Macaulay, A Shortened History of England, London-New York-Toronto 1944
van DALE R., De Reynaertplaatsen liegen, Tiecelijn, VI, 3 Ed. R. van Daele e.a. Sint-Niklaas (1993), 85-94
van MIERLO J., Geschiedenis van de Oud- en Middelnederlandsche Letterkunde, Brussel, 's Hertogenbos, 1942
WHITE T.M., The Once and Future King, New York 1958
WINKLER PRINS, Encyclopaedie, red.E.De Bruine, e.a., Amsterdam-Brussel 1953

*J. JANSSENS, R. van DAELE, V. UYTTERSPROT, J. de Vos, COLOFON, Van den vos Reynaerde, Het Comburgse Handschrift, Davidsfonds 1991, Leuven, Uitgeverij Davidsfonds ISBN 90-6152-750-3 Doelgroep: Volwassenen
A. PERIER, Le Roman du Renard (Extraits)- n°350, Librairie A. HATIER, 46-3-34, Paris,
Roman de Renart 1, GF Flammarion, 101222-XII-1989- Imprimerie Bussière, St-Amand (Cher)- N° d'édition 12387, Janvier 1985- France.
Roman de Renart 2, GF Flammarion- 10917-1985- Imprimerie Reliure, Mame, Tours, N° d'édition 10389- Janvier 1985- France.

Een woord over mijn vader, Prof. Dr. Gaston Joseph PEETERS 05.06.1923-11.06.2011, auteur van deze analyse.

Naar de mening van mijn vader is Van den Vos Reynaerde een meesterwerk.
En om het te begrijpen waren de nauwkeurigheden, de kennis van meerdere talen en de opleiding van mijn vader erg nuttig.

Bekroond met verschillende Europese literatuurprijzen voor zijn publicaties (Annex 7), was mijn vader universiteitshoogleraar en had een doctoraat in de Germaanse filologie (in zijn tijd behaald met de grootste onderscheiding cum laude) en een baccalaureaat in de thomistische filosofie.

Hij was viertalig Nederlands, Frans, Engels en Duits, terwijl hij, onder andere, Spaans, Latijn, Oudgrieks en Hebreeuws kende.

Dat heeft, denk ik, begrip en bijgedragen aan de kwaliteit van zijn analyses over "Van den vos Reynaerde" waarmee hij rond 1975 begon (met een eerste lezing in 1942 toen hij 19 jaar oud was!) tot een paar weken voor zijn heengaan in 2011.

Omdat hij voortdurend op zoek was naar nieuwe bevindingen, stelde hij de publicatie van zijn analyse uit en publiceerde het nooit.

Het is op basis van zijn nota's waarvan de meeste getypt waren en bijgevuld met de hand, vlotte opmerkingen bijvoegde, dat ik deze teksten heb getranscribeerd, om zijn indrukwekkend onderzoek te publiceren.

Inleiding

Een 12de eeuw werk kan in de 21ste eeuw heel wat hoofdbrekers bezorgen.
Een voorbeeld daarvan vinden we in Benno van Dale's studie van Abu'l-Wafa's tiende eeuw astronomische tabellen teruggevonden in een dertiende eeuw handschrift.
We kunnen die studie met G. Schilling (1) samenvatten: die tabellen zijn gegrond op astronomische gegevens; die gegevens-zelf ontbreken echter in de tabellen; de tabellen-zelf geraakten vol fouten bij het afschrijven; zelf waren ze al niet oorspronkelijk aangezien ze gegevens bevatten uit vroegere bronnen die weer eens meestal niet geïdentificeerd kunnen worden!

Van den vos Reynaerde moet volgens A. Th. Bouwman geschreven zijn tussen 1225 en 1275, dit wil zeggen eveneens in de dertiende eeuw.
Het Comburgse handschrift, hs.A, dat, onder de vier handschriften die we van Van den vos Reynaerde bezitten, voor het beste wordt aangezien, zou tussen 1380 en 1425 neergepend zijn.
Klaarblijkelijk geeft het het oorspronkelijke Vlaamse werk niet volmaakt weer.
Terwijl de oude generatie van Reynaert vorsers het oorspronkelijke Vlaamse werk lieten geboren worden omstreeks 1170, meende de nieuwe generatie zich te moeten neerleggen bij wat ze voor een onweerlegbaar feit aanziet:
de afhankelijkheid van Reynaert van Renart, en dat vooral na de publicatie in 1991 van Bouwman's proefschrift: Reynaert en Renart. Het dierenepos "Van den vos Reynaerde" vergeleken met de Oudfranse "Roman de Renart".

De 26 Oudfranse verhalen over Renart, nfr branches-werden, meent men, geschreven tussen 1171 en 1250 door een twintigtal auteurs die onderling erg verschillen in persoonlijkheid, talent, smaak en doelstellingen: de orde waarin die verhalen onder de titel Roman de Renart voorkomen beantwoordt noch aan de logica van wat het hele verloop van een epos zou hebben kunnen worden, noch aan de chronologie van de schepping ervan.
Bouwman noteert de overeenstemming tussen Van den vos Reynaerde en de branches die tussen 1174 en 1205 geschreven werden. Rekening houdend met een zekere incubatieperiode, situeert hij dan het Vlaamse werk tussen 1225 en, aangezien in 1279 de Latijnse vertaling ervan Reynaerdus Vulpes verscheen, 1275.

Maar reeds Jacob Grimm (1785-1863) hield het bij een dertiende, veertiende ontstaans-datum van Van de vos Reynaerde omdat de taal en de stijl van het werk tot die eeuwen behoorde. Grim wilde echter toch de eerste zijn om een hogere ouderdom voor Van den vos Reynaerd te aanvaarden, zo vlug er voor die vóór-Maerlantse stijl onweerlegbare feiten werden aangebracht.
Aangezien de taal en de stijl waar Grimm het over heeft, de taal en de stijl is van de Reynaert handschriften uit de dertiende, veertiende eeuw, meende Grim dat de enige oplossing voor de Reynaert ontstaansdatum slechts door de ontdekking van een twaalfde eeuw handschrift zou kunnen worden opgelost.

Ikzelf ben echter de mening toegedaan dat er andere feiten in Van den vos Reynaerde kunnen worden aangestipt, feiten die in de bestaande Reynaert handschriften geboekstaafd liggen, feiten die door zichzelf naar omstreeks 1160 verwijzen, en samen met andere aanduidingen uit het werk, ons aan een nog vroeger ontstaan doen geloven. Dat zou, indien bewezen, het afhankelijks probleem omkeren en ons doen opzoeken hoe de Roman de Renart zich aan Van den Vos Reynaerde inspireerde.

Het ligt voor de hand dat mijn bewijzen niet in een paar bladzijden gegrond en klaar kunnen worden voorgelegd. Hier begin ik met een Eerste Deel waarin ik langsheen de numerieke ontleding van de Reynaert de genese van het werk doe ontwaren.

Op die weg, met getallen afgeboord, zal ik regelmatig onder andere in een lange Excursus ook de aandacht trekken op andersoortige gegevens van historische, geografische, zoölogische, folkloristische en andere aard die ik later in een Tweede Deel systematischer hoop mee te delen en die, op een ander manier, mijn onderstellingen kracht bijzetten.

Indien men ooit “die vijte van Reynaerde” (v.7) en zijn “estoire” (RR, I, v.875) terugvindt, zal men kunnen vaststellen hoezeer de handschriften die we nu van Van den vos Reynaerde bezitten een even gehavende tekst als die van Abu’l-Wafa tabellen weergeven.

*NB: Afkortingen: Zoals de ingewijden weten verstaat men onder “**De Reynaert**”, om te beginnen, twee werken:*
***Van den vos Reynaerde** (afkorting **VdvR** of **R I**) en het latere, meer satirische **Reynaerts Historie** (afkorting **R II**).*

*Vroegere Reynaert-kenners onderscheiden in R I nogmaals twee delen **R I-A** en **R I-B**. Van R I zijn ons enkele handschriften en fragmenten gebleven. Tot nog toe werd **hs.A**, ook **Comburgse handschrift (of hs.) genoemd**, voor het beste aangezien.*

NB 2: de belangrijke dieren in Van den vos Reynaerde hebben namen die hun diersoort weerspiegelen, waaronder

Reynaert de vos (hoofddier)	*Nobel, de koning, een leeuw,*
Ysegrim, de wolf,	*Bruun, de beer,*
Cuwaert, de haas,	*Cantecleer, de haan,*
Belijn de rom	*Pancer, de bever,*
Grimbeert, de das	*Coppe, een kip, vrouw van Cantecleer,*
Hermeline, de vossin	*Hersinde, de wolvin, vrouw van Ysegrim.*

1. Symmetrie en Verhouding

Wil men na de talrijke studies die aan de Reynaert gewijd werden, tot een nieuw inzicht komen, dan moet men een nieuwe methode gebruiken.
Omwille van de nieuwigheid moet die dan worden ingeleid.
Omwille van haar nieuwheid zal ze vooreerst met twijfel en schokschouderend worden aangezien. Dat is het lot van al wat nog niet, in gebruik rechtvaardigheid vond.

Mijn methode inspireert zich aan die van Hans Eggers en die we, naar de titel van zijn doctorale dissertatie, "Symmetrie und Proportion Epischen Erzählens" (1) kunnen noemen: het gaat er om in Van den vos Reynaerde dergelijke symmetrie op te zoeken en daardoor een nieuwe kijk te verwerven op dat oude meesterwerk.
Die nieuwe kijk blijkt te zijn "een zicht op de ontwikkelingsgang van een paar oude fabels tot een groter geheel, en verder tot het afgeronde werk zoals we het nu kennen, in één woord: op de genese van "Van den vos Reynaerde".

Als men spreekt over symmetrie, en zeker over proporties, dan heeft men het impliciet over getallen. In het algemeen bestaat er een bijna ingeboren vijandschap tussen "de moderne mens van de letter" en "de moderne men van het cijfer".
Zo stonden de zaken niet in de Middeleeuwen.
Bewust of onbewust bleven de middeleeuwse auteurs trouw aan de leer van Pythagoras, samengebald in de stelling: "Alles is getal".

Eens dat de middeleeuwse student door het Trivium heen was, en had leren lezen, denken en spreken, kwam hij bij de deuren van het Quadrivium en las daarop: Aritmetica, Musica, Geometria, Astronomia: getallen werden hem hier als basis voedsel opgediend.

Nu, volgens G.-L. de Buffon (1707-1788), mogen "de wijze om zich uit te drukken" en de "persoonlijkheid van wie zich zo uitdrukt" voor eenzelfde entiteit aangezien worden (2).

Wie het daar over eens is, zal aanvaarden dat door middel van teksten maar getallen innig verband mee hielden. Dat gebeurde zo spontaan, en het was zo vanzelfsprekend dat ze er niet eens, tenzij uitzonderlijk, over gewaagden Wellicht kan men in hun numerieke vorming een reden vinden waarom ze praktisch al hun werken, niet in proza, maar in verzen stelden: verzen, en verzengroepen kan men immers gemakkelijk optellen, en hun sommen met geometrische en stereometrische figuren in verband brengen.

De realiteit stemt met die onderstelling overeen. We hebben daaromtrent het getuigenis van Ernst Robert Curtius. In "Excursus XV" van zijn "Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter" stipt hij, onder de titel "Zahlencomposition", verscheidene voorbeelden aan, vooral dan in het domein van de lyriek. Hans Eggers onderzocht, vanuit eenzelfde standpunt, vooral Duitse epen. Bij ons werkten, in die zin, onder andere op dramatisch gebied G. Stuiveling en W. Asselbergs.

Vernoemde geleerden, Eggers uitgezonderd, wijzen allen maar op symmetrie in aritmetische uitgedrukte verhouding gevonden in de door hen doorzochte literaire monumenten. Ze doen hun vaststellingen bijgevolg eerder als curiosa voorkomen.
Hans Eggers echter besteedde aan zijn onderzoek de nodige tijd en trachtte langs rekenkundige weg tot een nieuw inzicht te geraken in de letterkundige betekenis van het onderzochte werk. Hij bereikte dat doel; hij hield geen "curiosity shop" maar was en literair criticus.

Als illustratie van een “getallen-compositie vol “symmetrie en verhouding”,
ontleen ik aan Eggers het aritmetische plan dat doorheen het epos Gregorius (1195)
van Hartmann von Aue (1160-1210) straalt:

Deel			Aantal Verzen				Deel
I			176				XIX
II			460				XVIII
III	922	746	234	746	922		XVII
IV			52				XVI
V	140		140		140		XV
VI			110				XIV
VII	922	746	212	746	922		XIII
VIII			424				XII
IX			176				XI
X			38				
Totalen:	**1984**	+	**38**	+	**1984**	= 4006	of **IVMVI**

IV M VI

Als illustratie van een “getallen-compositie vol “symmetrie en verhouding”,
Eggers puurde dat plan uit Gregorius, een verhaal van boete voor een ongewilde,
onbewust begane zonde, en van opgang langs trappen van volmaking tot de hoogste
menselijke perfectie. Zou die inhoud iets te maken hebben met de getallen die
zo symmetrisch gerangschikt liggen langs weerszijden van een centraal getal dat
het Xde, het centrale deel, samenvat?

Laten we tot meer klaarheid die getallen, zonder te veel in detail te treden, horizontaal
in plaats van verticaal, schikken en samenvatten:

176 746 [140] 746 176 [38] 176 746 [140] 746 176

1984 = 4*496 38 1984 = 4 *496

We stellen vast dat dergelijk symmetrisch opgebouwde werk anders moet gezien worden
dan onze moderne “lineaire” werken die vanaf een begin verder lopen tot een einde.

Het middeleeuwse universum werd, volgens de leer van Claudius Ptolemaeus (2de eeuw
na Christus) gezien als een reeks van negen sferen (ook “hemelen” genoemds) die de,
in het midden gelegen, aarde van op verschillende en opeenvolgende afstanden omstoten.

Middeleeuwse literaire werken weerkaatsen vaak in numeriek plan die visie.

Zo ligt dan hun begin in hun…centrum, en de andere delen omsluiten het als "sferen" van op verschillende, in verzenaantallen aangeduide afstanden. Aan dergelijk opzet mogen we denken wanneer we de "tweemaal negen" delen van Gregorius op Gelijke afstand van het centrale deel zien "wentelen". Op die manier weerspiegelt dat werk…het universum. Men noteer dat zelfs het aantal verzen-weinig zinvol in onze Arabische voorstelling 4006-symmetrisch voorkomt in de toen gebruikte Romeinse cijfers

I V M V I

Natuurlijk bekomen we hier 9+1+9, dit wil zeggen 19 delen; en opnieuw suggereert de Romeinse voorstellingswijze een symmetrisch beeld X I X.

Het beland dat aan "19" schijnt te worden gehecht, wordt onderstreept in het centraleverzen-aantal, nl., 38, dit wil zeggen 19*2. Ik voeg er aan toe dat het dubbel van een priemgetal zoals 19, bijna nog meer symbolische kracht heeft dan het priemgetal zelf.
En wat 19 aangaat, moet men ook weten dat, alhoewel men God, in Boek Openbaring, hoort zeggen, "Ik ben alpha en omega", dit wil zeggen Ik ben het begin en het einde-weer eens een cirkelvormige, een sferische "uitdrukking" (die we in verband kunnen brengen met de huidige beeldspraak over de "big bang van het begin" en "het tot black hole terug donderend universum van het einde") "omega" niet altijd de laatste letter van het Griekse alfabet was.

Voorheen was dat "to", zoals Hebr. "tau", de letter die "de laatsten", nl. "het kleine getal uitverkorene", volgens de Bijbel, op het voorhoofd droegen. De letters 'to' en 'tau' hebben de vorm van een kruis als datgene Jezus werd terechtgesteld. In de Middelengelse literatuur kan men daarom vaak de uitdrukking aantreffen, niet 'van alpha tot omega' maar 'van alpha tot to'. 'To' was de…19de letter van het Griekse alfabet, en wees zo op voleinding en volmaking. Wellicht mogen we hierin de reden vinden waarom Hadewijch, sprekend over haar opgang tot God, dergelijke voleinding en volmaking aanstipt met te zeggen dat ze "moeder van Minne werd op haar…19de jaar". In dat licht wijst de voorname plaats die het getal 19 in Gregorius bekleedt, op een gelijkaardige perfectie.

Het centrale getal 38 of 19*2 wordt begeleid aan weerskanten door eenzelfde aantal verzen n.1984. Het is het viervoud van 496. Als inleiding op de verklaring van dat laatste getal, voel ik me genoodzaakt even te spreken van "(aritmetisch) volmaakte getallen": het zijn getallen waarvan de som van hun delers gelijk is aan henzelf.

Het eerste "volmaakte getal" (na, zoals in praktisch alle rekenkundige en geometrische reeksen **1**) is **6**: het is deelbaar door 1+2+3, en zo is de som 6. Het speelde een belangrijke rol in Babylonië.

Het tweede volmaakte getal is **28**: de som van zijn delers is 1+2+4+7+14=28.
Aangezien het in de "abacus"-rekenwijze kan voorgesteld worden als een gelijkzijdige driehoek met "zijde = 7" beviel het wellicht heel wat Christelijke schrijvers:
we vinden het in Gregorius, op een belangrijke plaats terug als 140, dit wil zeggen 28*5, te weten in Hst.5, en in het parallelle HST.15.
Ook "15" kan als een gelijkzijdige driehoek voorgesteld worden, en heeft dan "zijde 5"!

Het derde "volmaakte getal" is…**496**, dat we hier in de 1984 vv. van delen I-IX, en van delen XI-XIX, door 4 vermenigvuldigd, terugvinden.

Na 496 komt er geen dergelijk getal meer voor tenzij veel later, namelijk het is 8128, het zesde is 1 073 152 , en het zevende 33 550 336:
misschien kende de Middeleeuwers alleen maar 6, 28, 496 en 8198 (door Euclides ontdekt) dit met verband van Romeinse cijfers want om dergelijke getallen te berekenen, moet men er zijn hele "leven" aan wijden. De Middeleeuwers leerden ze, in zeer beperkt aantal kennen in Aritmetica , één van de zeven 'Konsten'. Het ligt voor de hand dat Hartmann von Aue dit "volmaakte" getal het overgrote gedeelte van zijn verzen liet omvatten om er de opgang van zijn "held" langs menige trap van volmaaktheid tot perfecte voleindig door te onderstrepen: van beste kloosterscholier tot dapperste ridder, liefste echtgenoot, meest wijze en rechtvaardige landsheer, dan tot de strengste boetedoener, en tenslotte tot de vroomste paus (volgens Hartmanns' visie natuurlijk). Ongetwijfeld ontwierp Hartmann, voor zo'n verhaal, een passend "middeleeuws-geleerd", dit wil zeggen numeriek kader, en…was er fier op!

De verschillende auteurs van Van den vos Reynaerde- want er waren er meer dan twee aan 't werk geweest- om nog van de nogal persoonlijke "kopiisten" te zwijgen, waren niet van het kaliber van een Hartmann von Aue. Toch toont de ontleding van Van den vos Reynaerde aan dat ze "middeleeuwers waren uit de…Middeleeuwen" en geen – zoals de exegeten Van den vos Reynaerde schijnen te doen geloven- twintigste eeuwers die honderden jaren geleden al bestonden.
Denken immers menige niet dat ze met weinig voorbereiding die antieke gewrochten diepgrondig kunnen naar "waarde" schatten?

2. Omschrijving van de gebruikte methode

Van den vos Reynaerde was niet het enige Vlaamse en Middeleeuwse werk dat ik van uit een rekenkundig standpunt onderzocht. Mijn studie van Esmoreit leverde een, tot in detail uitgewerkt, symmetrisch plan op. Het onderzoek van Beatrijs (°zie blz.17) bezorgde me echter een belangrijk gegeven dat me een leidstaf zou worden bij de ontleding van Van den vos Reynaerde: de lombarden* die in het verzorgde Beatrijs-hs. voorkomen, blijken verband te houden met het aritmetische plan ervan.
Het loont de moeite dat even aan te tonen.

°*Beatrijs is een Maria-legende over een non die haar klooster verlaat, valt, zondaar wordt, maar door berouw en theologische interventie, haar redding vindt. De verbinding tussen Van den vos Reynaerde en Beatrijs ligt primair in hun gezamenlijke status als meesterwerken uit de Middelnederlandse literatuur vaak samen gestudeerd om hun diepgaande morele en religieuze reflectie op de middeleeuwse samenleving. Er bestaat nog een andere gelijkenis tussen Reynaert en Beatrijs. Beide behoren tot het verhalende genre en als we zoeken naar een middeleeuwse indeling van de teksten, vinden we daarom alleen enige steun in de verdeling van de hoofdletters die in hun manuscripten voorkomt*

**In literatuur is een lombarde een versierde beginletter in manuscripten.*

De gedeelten nu die zich tussen “twee lombarden bevinden”, vormen de bouwstenen van het (voorlopig “ondersteld”) symmetrische en geproportioneerde plan van het werk. Die delen kunnen op grond van hun verzen-aantal in cijfers worden uitgedrukt. Tellen we die cijfers systematisch op, zowel beginnend met de aanvang van het werk, als “beginnende” met het einde van het werk, dan verkrijgen we telkens, en telkens weer, overeenstemmende “spiegelgetallen”.
Op die manier naderen we het centrum van het werk dat eveneens door een getal wordt uitgedrukt. Zo bekomen we een reeks getallen waarin we symmetrie en proportie kunnen ontdekken.

Mijn werkwijze verschilt bijgevolg van die van Eggers.
Deze onderzocht een reeks werken tegelijkertijd.
Dat bracht met zich mee dat hij zich uitsluitend bezig hield met de grote, de afzonderlijke werken in hun hoofstukken beheersende getallen.

Mijn werkterrein is één enkel werk: Van den vos Reynaerde.
Ik wens langs een numerieke ontleding ervan, ook zijn evolutie van afzonderlijke verhalen tot een groots geheel belichten, dit wil zeggen de genesis van Van den vos Reynaerde beschrijven. Dat brengt met zich mee ’n geloof enerzijds aan een latere uitbreiding de zogenaamde RI-B van een ondersteld ouder verhaal nl. RI-A van zowat 1884 vv. tot 3468 à 3470 verzen, en anderzijds aan het bestaan van meer dan twee auteurs.

De lombarden van het Beatrijs*-hs laten de numerieke opbouw van het werk uitschijnen.

1. Die lombarden leiden de volgende versregels in:
   1 , 37, 81, 95 ; 119, 159, 191, 223; 249, 307;
   365, 397, 433; 485, 585; 615, 667, 701, 723;
   749, 787; 865, 919, 1019.

2. Zo vormen ze de volgende verzentotalen:
   36, 44, 14, 24 ; 40, 32, 32, 26; 58, 58;
   32, 36, 50; 102, 30; 52, 34, 22, 26.
   38, 78; 54, 100, 20.

3. De groepen van 2 tot 3 en 4 totalen kunnen we vereenvoudigen tot de volgende grotere totalen:
   118 ; 130 ; 116;
   118 ; 132 ; 134;
   116 ; 174.

4. Deze grotere totalen zijn van drieërlei aard, volgens de welke ze blijkbaar mogen opgeteld worden. De eerste zeven samen bestrijken de "oorspronkelijke" Beatrijs; het laatste stelt "de er aan toegevoegde Biecht voor":
   1° de "oorspronkelijke" Beatrijs:
   a. 118+116+118+116= 468= 36 * 13
   b. 130+132+134 = 396= 36 * 11
   Totaal: 864= 36*24= 12^3:2
   2° "de er aan toegevoegde Biecht": 174= 6 * 29
   3° we bekomen zo de volgende reeks en ontleding;

118	130	116	118	132	134	116	174
118	130	116	118	132	134	116	174 of
9*13	12*11	9*13	9*13	12*11	12*11	9*13	
+1	-2	-1	+1	...	+2	-1	

d.w.z. 36*13 36*11

864 = 36*24 of **6***12^2 **6***29
864 = 36*24 of **6***12^2 **6***29
Of 1038 = **6*** 173

5. Hoe vond de uitbreider van Beatrijs dat getal 174 om de Biecht te schragen? Wellicht op grnd van het totale verzen-aantal van de oorspronkelijke Beatrijs" dit wil zeggen Beatrijs-zonder-Biecht.

   We kunnen ons twee dergelijke totalen voorstellen: 865 of 870.

5.a. 865 is dan “Beatrijs”+ “Amen” (bijvoorbeeld) als eindevers.
Nu 865 = 5*173.
Het weglating van dat “Amen” bekwam de uitbreider dan:
864 + 1 + 173= 864 + 174= 6*173= 1038;
of 6 * 144 + 6 * 29 = … = 6*173.
Terwijl het totaal 864 (begrepen als 6 * 12² of 4 * 6³) doorzichtig is en geometrisch suggestief, blijft het totaal 1038 echter duister, en wijst precies door die duisterheid er op dat de laatste 174 verzen een eerder onhandige uitbreiding vormen (gezien vanuit het numerieke standpunt).

5.b. 870 is dan “Beatrijs” + 6 eindverzen.
Nu 870 = 2 * 29*30/2 en suggereert op die manier twee “driehoeken met zijde 29” (Annex 6). Indien we daar 174 of 29*6 aan toevoegen bekomen we
36* 13 + 36*11 + 6 +29*6=
6 * 78 + 6 * 66 + 6 * 1+ 6 * 29 = 6 * 174 = 6² * 29 !
174 of 6 * 29 is een goed gekozen getal om de Biecht te omspannen, men denke om te beginnen aan de 29 bedevaartgangers in Chaucer’s Canterbury Tales (7);
29 wees immers op “zonde” en op “zondaars”; en daarover gaat het in gezegde Biecht.
Het getal 6 is echter het eerste “volmaakte getal” (Annex 6), maar wijst gewoonlijk toch op “het werk” (zoals dat van God in de eerste zes dagen van de Schepping)…

6. We tellen 7 * 3 lombarden in de “oorspronkelijke” Beatrijs (en 8*3 in de hele tekst); ze laten ons 7delen onderscheiden (op grond van de 4 veelvouden van 13, en de 3 van 11). Die “7” wordt opnieuw onderstreept in het “7 jaar concubine”, en het 7 jaar prostituée-zijn” van Beatrijs. Gaat het hier dan louter om een nadruk te leggen op het getal 7 dat gewoonlijk een “volmaaktheid” aanduidt? We menen van niet: aangezien men in de Middeleeuwen voor volwassen aangezien werd op zijn 15de jaar, mag men denken dat Beatrijs na die 14 jaar van losbandig leven, (15+14) of 29 jaar oud was.
Dat getal 29 hebben we zoeven verklaard.

7. We moeten ons bijgevolg niet doodstaren op de 7 aangestipte sommen.
De “oorspronkelijke Beatrijs” is immers netjes uit twee gelijke delen opgebouwd, elk 432 (of 2 *6³) verzen lang. Nogmaals vormt dat feit een aanduiding op de laatste 174 verzen voor een uitbreiding te aanzien.
De gezegde twee Delen kunnen samengevat worden als volgt:
1° vv. 1-432: Van kloosterzuster tot concubine totdat haar galant haar met twee kinderen laat zitten.
2° vv. 433-863: Van prostituée tot kloosterzuster.
In dat licht, mogen we Beatrijs zien als een voorbeeld van Proportion und Symmetrie

8. Daarbuiten schijnt het verhaal lineair te verlopen, behalve dan waar het gaat om het zich “uitkleden” en “aankleden”, twee passages die verband kunnen houden met het beruchte “Getal van het Beest”, te weten 666(en 666/3 of 222). Ter illustratie:

Verzen	Totaal	
1-222	…	Ic moet in swaren sonden sneven (v.222)
223-248	26	Beatrijs legt haar habijt af en haar sleutel neer
249-432	…	
433-666	26*9	Ocht mi mijn sonden sijn soe leit! (v.666)
667-786	…	(1e, 2e, en 3e aanmaning om terug in ’t klooster te gaan);
787-864	26*3	Beatrijs neemt haar habijt en sleutel terug

De versgetallen 222 en 666 kunnen verband houden met getallensymboliek.
Men noteert dat 666 gelijk is aan 222 * 3; daarbij behoren de verzen-aantallen die drievouden van 26 (een getal dat de numerieke weergave is van de Hebreeuws **J** (a**) hw** (e) **h** (nl. als letters cijfers 10+5+6+5=26) zijn.
We mogen hier "666" en "26" inderdaad als antipode begrijpen: "Antichrist" en "God".
Eveneens symbolisch zijn de reeds te voren onderstreepte getallen 17 en 1,1 terwijl 432 en 864, namelijk als 6^3*2 en 6^3*2^2 eerder met meetkunde verband houden.

Terwijl van Beatrijs slechts één handschrift bekend is, ligt het probleem van Van den vos Reynaerde anders: hier beschikken we over meerdere, laat-tijdse onderling verschillende manuscripten. Bijgevolg drong zich voor mijn studie een keuze op en nam ik als voornaamste onderzoekterrein hs.A, ook "Comburgse handschrift" genoemd.
Andere hss. dienen om sommige van mijn besluiten te onderstrepen.

Ik begon mijn onderzoek niet volgens de aanwijzingen door de lombarden geboden, maar ging uit van de inhoud om zo tot de vorm van Vanden vos Reynaerde te geraken.
De aandachtige lezing van het werk liet me er logisch samenhangende delen in onderscheiden. De opeenvolgende verzentotalen die deze delen omvatten, vertaalden, op die manier, Van den vos Reynaerde in een getallenreeks.

Op mijn eigen subjectief oordeel over de logische afronding van de opeenvolgende numerieke delen door een meer objectieve maatstaf te vervangen, richtte ik dan mijn blik op het puur vormelijke element dat, zoals in Beatrijs, een middeleeuwse aanduiding kan zijn op dat gebied, te weten de lombarden (waartoe ik eveneens de blinde p's reken) die in Van den vos Reynaerde voorkomen.
Wat stelde ik vast?
Die "lombarden" vallen vaak samen met de door mij gevonden logische delen.

Dat liet me dan toe in sommige, uitzonderlijke, gevallen met vertrouwen te geloven aan "een verdwenen lombarde", namelijk daar waar mijn voorafgaande onderzoek het begin van een logische eenheid deed vermoeden.

De gedeelten nu die zich tussen "twee hoofdletters" bevinden, vormen de bouwstenen van het (voorlopig "ondersteld") symmetrische en geproportioneerde plan van het werk.
Die delen kunnen op grond van hun verzen-aantal in cijfers worden uitgedrukt.
Tellen we die cijfers systematisch op, zowel beginnend met de aanvang van het werk, als "beginnend" met het einde ervan, dan verkrijgen we telkens, en telkens weer, overeenstemmende, en zich weerspiegelende getallen. Op die manier naderen we het centrum van het werk, dat eveneens door een getal wordt uitgedrukt, zoals we in de ontleding van Gregorius hebben kunnen zien.
Evenals in Gregorius konden we ook voor Van den vos Reynaerde proportie en symmetrie ontdekken in de bekomen getallenreeks.
Het grote verschil tussen R I-A en R I-B: alleen maar in R I-A echoën de uitgewerkte ideeën in die numerieke verdeling elkander van in het begin tot op het einde;
R I-A is werkelijk symmetrisch geconstrueerd in logica en in getal;
R I-B blijft een lineair verhaal; en maakt op die manier Van den vos Reynaerde eveneens lineair vanaf het moment R I-B begint.

Een ander resultaat van mijn werk: de bekomen getallen toonden de genese van Van den vos Reynaerde aan te weten hoe afzonderlijke verhalen uitgroeiden tot het geheel dat we nu voor ons hebben.
Hieruit volgt dan een gegronde overtuiging dat er minstens twee auteurs de hand aan het werk hadden en dat de tweede niet alleen verantwoordelijk was voor R I-B, maar ook in R I-A ingreep. Regelmatig zal ik daarom wijzen op hetr verschil tussen R I-A en R I-B.

Omwille van het grondige verschil tussen de, op het eerste gezicht zo sterk op elkaar gelijkende, werken Li Plaid (de eerste branche van Roman de Renart) en R I-A, geloof ik eer aan de leidende rol van R I-A. Deze laatste kende een eigen evolutie, en werd -zo mogen we hier denken- op een bepaald ogenblik “bijgewerkt” met elementen die we ook in Li Plaid en andere branches van Roman de Renart: zoals de aantreffen Roman de Renart aantoont was een hele schaar kunstenaars gedurende een hele periode in verschillende landsdelen aan het werk geweest.

3. Handschriften en gerubriceerde aanvangskapitalen

Ik gebruikte het hs.A, te voren geheten “Comburgse hs”: het is nu hs Stuttgart, Würtembergische Landesbibliothek (onder ‘Codices poetici et philologici, f°22’). Het werd in JJ uitgegeven.

Bij wijlen gebruik ik eveneens hs.F, te voren “Dijckse hs” geheten; het is nu hs Münster, Westfälische Wilhemsuniversität (onder “UB Ms. N.R. 381”). Hiervoor kwam me de uitgave van Dr. W. Hellinga ter hulp, namelijk Van den vos Reynaerde, I. Teksten “Diplomatisch uitgegeven naar de bronnen vóór het jaar 1500 “, Zwolle 1952. Deze uitgave bevat eveneens hs B en de Latijnse vertaling Reynaerdus Vulpes.

Voor verder onderzoek zijn eveneens belangrijk de in JJ (189-192) vermelde Van den vos Reynaerde-fragmenten uit:

Hs E , hs Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, 321;
Hs G , hs Rotterdam, Gemeentebibliotheek 96b5 ;
Hs H , hs Brussel, Koninklijke Bibliotheek IV 774 (cfr. §§5).

Mijn onderzoek, zoals gezegd, duidt er op dat hs. A niet in alle details met de verloren gegane autograaf overeenstemt. Wanneer ik dan de proporties en symmetrie van Van den vos Reynaerde tracht af te leiden uit de afstanden tussen de gerubriceerde aanvangsletters van hs A, zal ik me, zoals gezegd, soms beroepen op de lombarden en paragraaftekens uit de andere hss. De schrijver-voorlezer wekt immers de aandacht door aansporingen als: NV hoert, NV verneemt, VVildi horen van.
De meeste zijn gerubriceerd. Andere, die het, onzes inziens, ook verdienen, zijn het niet. Tot die aandachtwekkers behoren ook de tijdsaangiften.
In R I-A worden ze ingeleid met de bijwoorden NV en DOE.
R I-B gebruikt daarenboven het voegwoord AL se.

… Ik onderstreep hier dat er, een verschil in woordgebruik bestaat, op dat gebied tussen R I-A en R I-B. Men vergelijke het aantal keren dat genoemde functionele woorden, met DJe erbij gerekend, gerubriceerd werden:

	DOe	NV	ALse	DJi
RI-A, vv. 1-1426	9	5	-	1
vv. 1427-1884	3	2	-	1
RI-B, vv. 1885-3469	10	5	5	4

Opnieuw stellen we vast dat sommige niet-gerubriceerde DO e’s en NV’s met rood hadden moeten gemerkt worden.

Zoals men inde facsimile weergave van hs. A door JJ vaststelt, voerde de rubricator zijn werk niet erg keurig uit, dit wil zeggen tegen zijn zin. Daarin ligt een mogelijke verklaring voor de aangestipte slordigheid.

Hier zijn de versregels die met een lombarde of met een paragraafteken beginnen.
(Ik onderstreep de versregels die overeenstemmen met regels die in andere hss. dan hs.A op dezelfde manier aanvangen).